

Tanévnyitó beszéd 2022. szeptember 18-án

Az akadémiai tanévnyitón tisztelettel köszöntöm fenntartó egyházaink képviselőit, a főgondnok, a tanácsos és a kancellár urakat, szeretettel köszöntöm a konzul urat, a rektorhelyettes és a dékán asszonyt, meghívott vendégeinket, a szülőket, a tanári kart, köszöntöm a teológiai intézet tisztviselőit, valamennyi munkatársát és végül, de nem utolsó sorban, a tiszteletes ifjúságot, azokat, akik visszatértek, és azokat is, akik a sikeres felvételi után elsőéves hallgatóként a mai naptól polgárai lesznek az universitasnak.

Tisztelt egybegyűltek, kedves testvéreim!

Az evangélium arra tanít bennünket, hogy ne gyűjtsünk magunknak kincseket a földön, mégis, amióta ember él, azóta gyűjt, először csak élelmet, aztán színes kavicsot, kagylót, bélyeget, szalvétát, képeslapot, söröskupakot és a sor a végtelenségig folytatható.

Tanévnyitó beszédemben a 200 éve elhunyt gyűjtő, művelődéspártoló, jeles református főember, széleslátókörű tudós és politikus Teleki Sámuel könyvtárának egykori díszéről és a világ egyik legritkább könyvéről fogok röviden értekezni.

Ha valamelyik internetes keresőbe a ritka könyvek után érdeklődünk, az első tíz találat között a legdrágább könyvek és kéziratok jelennek meg. Közismert, hogy Leonardo da Vinci egyik kéziratáért, az ún. Leicester Kódexért Bill Gates 1994-ben csekély harminc millió dollárt fizetett.

A bibliofília nehezen kezelhető betegség, az évszázadok során a kór sok tudóst és könyvgyűjtőt megfertőzött, köztük olyan jeles orvostudorokat is, mint

például az angol Richard Mead (1673–1754), aki a pestis terjedését megfékezendő 1720-ban közzétett művével vált ismertté Európában. Az orvos azonban nemcsak írta, de szenvedélyesen gyűjtötte is a könyveket és a régiségeket. Hatalmas házat vett Londonban, és ott rendezte be 10 ezer kötetnél is nagyobb magánkönyvtárát. Az 1720-as évek elején került birtokába, ma sem tudni miként, a világ egyik legritkább könyve. Azt is egy orvos írta, a címe: *Christianismi Restitutio*, a kiadás éve pedig 1553, az orvoskolléga az a spanyol Szervét Mihály volt, akit könyveinek fellelhető példányaival együtt Genf városának Champel mezején máglyán elégettek 1553. október 27-én. 1720-ban csak a beavatottak tudták, hogy a halálra ítélt Szervét Mihály főművéből mindössze három nyomtatott példány menekedett meg a lángoktól.

Az angol Mead doktorhoz került exemplárt a hesseni tartománygróf könyvtárából lopták el valamikor 1716 és 1720 között. A filozófus Leibniz 1716-ban még kezében fogta és forgatta a *Restitutiót*, és fel is hívta vendéglátója figyelmét a ritka kincsre.

A nem mindennapi könyvek, különösen a máglyahaláltól megmenekedett művek sorsa a vándorlás. A Richard Mead példánya is vándorútra indult, tulajdonosa nagyon ritka és értékes antik pénzérméért megvált példányától. A *Christianismi Restitutio* Angliából az öreg kontinensre került egy párizsi gyűjtőhöz, aki aztán az 1750-es években 1200 francia frankért továbbadta Louis-Jean Gaignat nevű honfitársának, műgyűjtőnek.

A 18. század közepén Franciaországot, különösen az írástudókat Jean Calas protestáns kereskedő koncepciók pere és kegyetlen kivégzése tartotta lázban. Voltaire is megszólalt az ügyben, az ő érdeme, hogy az ártatlanul kivégzett Jean Calas nevét rehabilitálták. Voltaire a Kálvin- és Szervét-üggyel is foglalkozott,

és részint neki köszönhető, hogy az 1553-ban halálra ítélt spanyol orvos és főműve ismét a figyelem központjába került.

A Szervét művét megvásárló Gaignat 1768-ban meghalt, egy esztendővel később bibliotékáját árverésre bocsátották, és a *Christianismi Restitutio*ért 3810 francia frankot fizetett az új tulajdonos, Lavalliére hercege. A Lavalliére család felemelkedésének regényes történetét az ismert francia író, Dumas örökítette meg, elég most annyit megjegyeznünk, hogy a család női ága örökölte a több mint százezer könyvből álló páratlan gyűjteményt. Mondanom sem kell, hogy ezt is elárverezték 1784-ben; ez volt a századvég leghíresebb aukciója, közel félmillió francia frankért cseréltek gazdát a könyvek. A kinyomtatott katalógus szerint a 913. árverési tétel a *Restitutio* volt. 4120 francia frankért kelt el, ez mai áron hozzávetőleg 4,5 millió dollárt jelentene. A vevő ezúttal a Bibliothèque Royale, azaz a ma ismert Bibliothèque Nationale volt. Nem mellékes, hogy az árverésen II. József császár ügynökei is jelen voltak, de a franciák túllicitálták a Habsburgokat, így a kötet jelenleg is a Francia Nemzeti Könyvtár díszé. Ez a példány a Szervét perében részt vevő Colladon tulajdona volt egykoron...

Történt azonban a 17–18. századi Erdélyországban is egy és más... A körülbelül harminc- harmincötezer lelket számláló unitárius közösség a katolikus restauráció következtében nemcsak a közéletből szorult ki teljességgel, hanem templomai és iskolái egy részét is elveszítette. Közismert, hogy az erdélyi protestáns felekezetek közül a Habsburg uralom idején az unitáriusok kerültek a legnehezebb helyzetbe, érthető, hogy földi pártfogót, közbenjárót (is) kerestek. A református vallású Teleki Sámuel megnyerésével remélték sérelmeik bécsi intézését. Teleki Sámuel fülébe már régen eljutott annak híre, hogy a kolozsvári unitárius püspök ládájában ritka kincs, a *Christianismi Restitutio* egy teljesen ép példánya rejtőzködik. Ezt a példányt

Szent-Iványi Márkos Dániel unitárius diák, későbbi püspök, nyugat-európai peregrinációja során vásárolta Londonban, 1665. május 13-án. Hogy hogyan és miként jutott hozzá a könyvritkasághoz, azt homály fedi. Szent-Iványi ahhoz a körhöz tartozott, amelynek tagjai a Royal Society titkára, Henry Oldenburg köré csoportosultak, valószínűnek tartom, hogy nem a véletlen műve volt a szerencsés vásár. Szent-Iványi hazatérése során több európai nagyvárosban is megállt, és adatok igazolják, hogy a *Restitutió*ról legalább négy kéziratos kópia készült. Nincs tehát semmi rendkívüli abban, hogy az Erdélybe került könyvritkaságról a kiválóan tájékozott Teleki is tudott. 1764-ben bécsi egyetemi tanár barátjához címzett levelében egyebek mellett ezeket írta: „*Servetus De Restitutione Christianismi* című könyvét megtaláltam a Sociniánus testvéreknél. Minthogy a könyv ritkaságáról ők is tudnak, árát 60 aranyban állapították meg.” Az unitárius levéltárban nincs nyoma a Telekivel folytatott levelezésnek. A könyv, miként az a possesszorbejegyzésekből olvasható, püspökről püspökre szállt. "Danielis Márkos Szent-Ivani Transylvano-Hungari" - azaz "Szent-Iványi Márkos Dániel erdélyi magyaré". Alatta a következő püspök neve olvasható: "Nunc Michaelis Almasi" - vagyis "most Almási Mihályé". Ő írta rá a címlapra latinul azt is, hogy a könyvet a mindenkori püspöknek kell továbbadni.

1764-ben az erdélyi unitáriusok szuperintendense a németalföldi egyetemeken oskolázott és a remonstránsokkal és kollegiánsokkal igen jó kapcsolatot fenntartó Agh István volt. A tudós püspök aligha bocsátotta áruba egyháza legértékesebb könyvét, bár szó, ami szó, Szervét teológiai rendszerét és filozófiáját zavarosnak tartotta. Kéziratban maradt egyetemes egyháztörténetében egyebek mellett ezeket írta: „[...] a Spanyol Servetus Mihályt (---) aki jóllehet a maga idejében orvos doktor is, matematikus is jeles volt, s a deák tudományon kívül görögül is, sidóul is tudott, az Isten felől való dolgokban mindazonáltal olyan homályos volt, (---), hogy ugy itélem, vagy

alig, vagy éppen nem is lehetett ötlet megérteni. Bizony abból az ő könyvéből, mely a keresztény vallás helyre állításának nevezetik, eléggé meg nem lehet határozni micsoda értelemben volt, a Krisztus felől és a Sz. Lélek felől. És jóllehet bizonyos az, hogy nem tetszett ő neki az Háromság felől való tudomány, amely ellen midőn annál amint illik vala bátrabban szollana s írna, Genévában elevenen megégettette Kálvinus; mindazonáltal, ha az ő Krisztusról s Sz. Lélekről való írásai szorgalmasan meg olvastatnak, öszve vettetnek a Kalvinustól iratott keresztényi tanítással, talán inkább íteltetik Kálvinus unitáriusnak vagy legalább áriánusnak mint Servetus.”

Ha Agh István nem is szerette Servetust, 1764-ben nem adta el a gondjaira bízott Restitutiót. Teleki csak 1780-ban jutott a vágyott könyvritkaság birtokába. Az egykori unitárius könyvtáros hiába írta rá a *Restitutio* címlapjára valamikor a 18. században ékes barokk betűkkel, *Ülly veszteg itt, ha olyan szép vagy*, Szervét műve nem tudott Kolozsvárott megülni, Teleki könyvtárába vándorolt. A gróf vörösbársonyba köttette, és a borítóra rányomták a kilenc ágú koronát és a család címerét.

Hogy az unitáriusok Telekiben a jövő emberét látták, s azért adták el a könyvritkaságot, azt csak találgathatjuk, tény, hogy 1781-ben a Pozsonyban megjelenő *Ungrisches Magazin* világgá kürtölte, hogy a gróf szebeni könyvtárát Servetus műve ékesíti. A hírre Christoph Gottlieb de Murr német polihisztor is felfigyelt, s menten levelet írt Telekinek. A ravasz német nagyon rimánkodott egy facsimile kéziratért, ellenszolgáltatásként pedig felajánlotta bibliotékáját, hogy a gróf kedvére válogasson a neki tetsző kéziratokból és nyomtatványokból. Telekinek megesett a szíve tudóstársán, és két példányban az eredetivel megegyezően lemásoltatta a *Christianismi Restitutiót*, és 1786-ban az egyik kópiát elküldte De Murnak. Emez Teleki megkérdezése és beleegyezése nélkül 1790-ben Nürbergben az eredetihez megegyezően

hasonlító szedésben újra kiadta a művet, de sem az alapjául szolgáló példányról, sem Telekinek ebben játszott szerepéről egy árva szót sem szólt, mi több, a gróf által küldött kéziratot példány előzéklapját is kicserélte. Ezt a kéziratot példányt őrzik jelenleg a Harvard Egyetem könyvtárában, ikertestvére pedig ma is Marosvásárhelyt van a Teleki Tékában.

Teleki nem sokáig örvendezhetett szerzeményének, bizonyára bécsi sugallatra II. Józsefnek ajándékozta a könyvet. A császár nem volt hálátlan, egy briliánsgyűrűt küldött kárpótlásul..., a Restitutio pedig azóta is ott ül veszteg Bécsben, ha már olyan szép...

Tisztelt vendégek, tiszteletes ifjúság! Ha röviden összefoglalom az elmondottak tanulságát, akkor az egy mondatba sűrítve így hangzik: Az értéket fel kell ismerni, tisztességes eszközökkel meg kell szerezni és a köz szolgálatába kell állítani.

Erdélyi protestáns lelkészképzésünk az évszázadok során keresztény értékeinket őrizte és adta tovább nemzedékről nemzedékre. Tudom, hogy az itt eltöltendő hat esztendő nagyon hosszú idő, másutt hamarabb és talán könnyebben lehet oklevelet szerezni. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet végzettjei hat év után a tanulmányaikat igazoló oklevéllel együtt egy másik, láthatatlan diplomát is kapnak, ezt nem kötelező megszerezni, de enélkül nincs hiteles szolgálat. Ez a lelkészi habitus, hat esztendő pontosan elég ennek kialakítására.

Tiszteletes ifjúság, azért dolgozunk és imádkozunk, hogy ebben az új tanévben is gyarapodjatok tudományban és Istennek tetsző kegyes életben! Brassai Sámuel szavait idézve kívánom, hogy: *Jól éljenek!*

Tisztelt akadémiai közösség!

A 2022–2023-as tanévre a júliusi és szeptemberi felvételi vizsga nyomán az első évre 9 erdélyi, 8 királyhágómelléki református, 2 evangélikus és 3 unitárius, összesen 22 hallgató nyert felvételt, és 21-en iratkoztak be az első évre. A második évfolyamra 15-en, a harmadik évfolyamra 19-en, a negyedik évfolyamra 26-on, az ötödik évfolyamra 19-en, a hatodik évfolyamra 23-an iratkoztak be. Hallgatóink létszáma az alapképzésen 81, a magiszterképzésen 42, összesen 123 hallgató. A fenntartó egyházkerületek, egyházak szerint a hallgatók megoszlása a következő: az EREK-ből 67, a KREK-ből 35, a MUE-ből 15, a RELE-ből 6 hallgatónk van nemek szerinti megoszlás szerint 37 nő és 86 férfi.

A tanári karban a következő változások történtek:

Az Intézet Szenátusa márciusban tartott ülésén kimondta egy egyháztörténeti kutatóállás létrehozását hároméves időtartammal, és dr. Buzogány Dezső professzort meghívta a kutatói állásba, egy évre, 2022. október 1-jei hatállyal. Professzor urat köszöntjük új állásában, a Mindenható áldja meg munkáját és életét.

Örömmel üdvözljük körünkben dr. Ósz Előd Sándort, aki sikeres versenyvizsga után ettől a tanévtől az egyháztörténeti tanszéken adjunktusi minőségben erősíti akadémiai közösségünket. Kedves tanár úr, kedves Elős, Isten hozott!

2022. augusztus 23-án a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma Aranygyűrűs Teológiai Doktor címet adományozott dr. Visky Sándor Bélának, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet professzorának, a

református teológiai tudományművelésben végzett kimagasló munkásságért. Gratulálunk tanártestvérünknek kitüntetéshez.

Dr. Kolumbán Vilmos József 2022 augusztusában, azt követően, hogy az EREK közgyűlése július 1-jén főjegyzővé választotta lemondott rektori tisztségéről. Megköszönve a rektor úr eddigi szolgálatát, kívánom, hogy Isten áldása legyen főjegyzői és tanári munkáján. A rektor lemondása következtében az Intézet Szenátusa egyhangúlag megbízott, hogy 2022. augusztus 15-ével kezdődően lássam el a rektori tisztséggel járó feladatokat, a rektorválasztás lebonyolításáig és az új rektor kinevezéséig. A szenátus 2022. szeptember 7-én tartott gyűlésén meghirdette a rektori tisztség megüresedésével esedékessé vált választási eljárás megkezdését, jóváhagyta az ütemtervet és kinevezte a Választási Bizottságot. A rektorválasztásra 2022. október 11-én kerül sor.

Az idei tanévben is társult tanárok segítik munkánkat, áldozatos szolgálatuk nélkül nem tudnánk folytatni az oktatást. A 2022-2023 tanévben 14 társult és 15 állandó tanárral kezdjük el az oktatást.

Intézetünk munkatársai és tisztviselői sorában is történt változás.

Rezi Éva Katalin tizenhárom év hűséges szolgálat után szeptember 1-jei hatállyal nyugdíjba vonult. Köszönjük szépen lelkiismeretes munkáját, humorát, Isten áldja meg gazdagon életét. Ugyanakkor köszöntjük új munkatársunkat is, Kilyén Ilonát.

Szomorúan hozom tudomásukra, hogy Bányai István Intézetünk mindenese, ezermestere, mindenki Öcsi bácsija szeptember 12-én hirtelen elhunyt. Temetése 16-án volt a házsongárdi temetőben. Pihenése legyen csendes, emléke áldott.

Tisztelt akadémiai közösség! Az előttünk álló tanév nem lesz könnyű, a közvetlen környezetünkben pusztító háború, az elszabadult energiaárak az infláció súlyos próbára teszik közösségünket és fenntartó egyházainkat is. Istenben bízva, Pál apostol tanácsát megszívlevélve kezdjük el az új tanévet: „Most pedig a cselekvést is vigyétek véghez, hogy amilyen készséges volt a szándékok, olyan legyen a véghezvitele is, erőtökhöz mérten! Mert ha megvan a szándék, az aszerint kedves Istennek, amitek van, nem aszerint, amitek nincs.” (2Kor 8,11–12)

Ezekkel a gondolatokkal nyitom meg a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet 2022–2023-as tanévet.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

Kolozsvár, 2022. szeptember 18.

Kovács Sándor
megbízott rektor